

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО ЧИТАННЯ В УМОВАХ СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИХ ЗМІН

У статті розглянуто основні напрями розвитку дитячого читання в умовах соціокомунікаційних змін. Проаналізовано вітчизняні та міжнародні офіційні документи, спрямовані на підтримку дитячої книги та читання в Україні.

Ключові слова: дитяче читання, комунікація, бібліотека, сучасні технології.

В статье рассматриваются основные направления развития детского чтения в условиях социокоммуникативных изменений. Проанализированы отечественные и международные официальные документы, направленные на поддержку детской книги и чтения в Украине.

Ключевые слова: детское чтение, коммуникация, библиотека, современные технологии.

This article considers main trends in the development of children's reading in terms of socio-communicative changes. The work analyzes domestic and international official documents that support books for children and reading in Ukraine.

Key words: children's reading, communication, library, modern technologies.

Актуальність дослідження. Дитяче читання є найважливішим комунікаційним засобом, який сприяє розвитку інтелектуального, духовного й творчого потенціалу майбутньої особистості. Закони України «Про охорону дитинства», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про видавничу справу», «Про інформацію», «Про культуру», «Про освіту», розпорядження КМУ «Про схвалення Конвенції Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 року» підкреслюють потребу реалізації права кожної дитини на вільний доступ до інформації, зокрема високоякісних друкованих та мультимедійних джерел. Проте в умовах стрімкого розвитку телекомунікаційних технологій і мультимедійних засобів комунікації спостерігається зниження інтересу дітей до друкованої книги та систематичного читання. У зв'язку з цим актуальною проблемою, яка потребує нагального вирішення, є визначення основних напрямів розвитку дитячого читання.

Проблему незадовільного рівня попиту сучасної дитини на книгу науковці переважно розглядають у контексті кризи дитячого читання. Зокрема, йдеться про праці українських науковців О. Біличенко, У. Гнідець, О. Коваль, О. Литвиненко, Т. Маежули, Е. Огар, О. Черних, російських – І. Антипової, Т. Гаріфулліної, І. Тихомирової та ін. Розглядаючи цю проблему, більшість науковців пов'язують явище кризи дитячого читання з бурхливим розвитком комп'ютерних технологій, які відволікають увагу дитини від читання, та незадовільним виданням дитячої книги.

Метою статті є визначення основних напрямів дитячого читання в умовах соціокомунікаційних змін.

Виходячи з мети, нами були поставлені такі завдання:

- проаналізувати нормативно-правову базу підтримки та розвитку дитячого читання в сучасних умовах;
- узагальнити організаційно-методичні засади підтримки та розвитку дитячого читання;
- розглянути технологічні інструментарії підтримки дитячого читання як один із напрямів розвитку читання дітей.

Одним із основних напрямів ефективного залучення дітей до читання, можна визначити нормативно-правове забезпечення книговидавничої, книгорозповсюджувальної та інформаційної галузі в цілому.

Аналіз вітчизняних та міжнародних офіційних документів, спрямованих на підтримку дитячої книги та читання, дав змогу виокремити серед них дві основні групи: нормативні (постанови, закони) та рекомендаційні (конвенції, хартії, концепції, декларації). Особливе місце серед міжнародних офіційних документів посідає Конвенція ООН «Про права дитини», прийнята в 1989 р., у положеннях якої (зокрема в ст. 13) йдеться про права дитини на вільне вираження своєї думки, що включає свободу пошуку, отримання та передачу інформації, незалежно від кордонів, в усній, письмовій або друкованій формі, у формі творів мистецтва або за допомогою інших засобів за вибором дитини [3]. Це положення може підлягати певним обмеженням згідно з чинним законодавством конкретної країни. Право дитини на інформацію передбачає забезпечення умов для ефективного ознайомлення читача (користувача) з навколишнім світом за допомогою інформації, зафіксованої на будь-яких матеріальних носіях. Окрім того, держави-учасниці заохочують та розвивають міжнародне співробітництво з питань, що стосуються освіти. Зокрема, в ст. 28 йдеться про ліквідацію невігластва та неграмотності в усьому світі й полегшення доступу до науково-технічних знань та сучасних методів освіти. Таким чином, однією з основних цілей Конвенції є забезпечення потреб дітей в освіті та боротьба з неграмотністю, що реалізуються зокрема через використання дітьми друкованих та мультимедійних видань [3].

Не менш важливе значення для інтелектуального розвитку дитини має міжнародна програма ООН «Пам'ять світу» («Memory of the World»), базовими цілями якої є захист світової документальної спадщини та поширення відомостей про суспільне значення літературного надбання.

Іншим, на нашу думку, важливим міжнародним документом, який регламентує розвиток читання, є «Хартія читання», прийнята в 1992 р. Міжнародною асоціацією видавців спільно з Міжнародним комітетом книги. У документі виголошено, що читання є ключем до культурного та наукового надбання, а також, що воно сприяє міжнародному взаєморозумінню. Друковане слово має особливе значення для розвитку особистості, розуміння світу, зовнішніх та внутрішніх комунікацій. Хартія констатує, що видавці мають обов'язки перед читачами, видавати якісну в редакційному та виробничому аспектах продукцію. Єдиний спосіб зробити читання доступним усім – це партнерство та взаємозв'язки видавництва, бібліотек та інших закладів інформації [10].

Одним із цікавих для нас міжнародних документів у сфері підтримки читання є Маніфест публічних бібліотек, який був виданий ЮНЕСКО в 1994 р. Цей документ

проголошує публічну бібліотеку живою силою просвіти, культури та інформації, важливим засобом укріплення миру та духовного багатства через розум людей [3]. Це спонукає звернути увагу на стан дитячих та юнацьких бібліотек як невід'ємну складову мережі публічних бібліотек України.

Одним із важливих державних заходів, спрямованих на підтримку дитячої книги та читання в Україні, стало прийняття «Конвенції Державної цільової програми популяризації вітчизняної книговидавничої продукції на 2009–2012 роки» (від 28 травня 2008 р.). Основна мета Конвенції полягає в подоланні кризи читацької культури, наданні українській книзі статусу духовної опори нації, пропонується вести активну пропагандистську роботу в засобах масової інформації, збільшити обсяги просвітницьких компаній, інших культурно-масових заходів щодо популяризації цих важливих комунікаційних феноменів. Особлива роль надається законодавчому стимулюванню вітчизняних видавців до нарощування випуску книжкової продукції, зокрема бюджетної підтримки її виготовлення, а також перекладам книг іноземними мовами. Зазначається, що спрощення тендерної процедури щодо випуску книг та їхньої закупівлі сприятиме покращенню комплектування міських, обласних, районних та сільських бібліотек. На жаль, зазначені проблеми щодо підтримки видання та популяризації книговидавничої продукції донині не вирішені [10].

Наступним кроком на шляху залучення дітей та молоді до читання стало схвалення «Концепції Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 року» (від 30 вересня 2009 р.). Мета Програми полягає в створенні умов для розвитку інтелектуального потенціалу нації, зокрема шляхом підвищення читацької активності, рівня культурної компетентності громадян, запобігання негативним наслідкам науково-технічного прогресу у сфері розвитку електронних засобів інформації [9].

Проте до сьогодні Концепція не була переведена в розряд Державної програми підтримки і розвитку читання. Заходи, що пропонувалися на першому етапі виконання програми (2010–2011), не реалізовані.

Залучаючи дітей до читання книг, враховуючи їхні захоплення сучасними мультимедійними засобами, потрібно налагодити функціонування мультимедійної книги, якою, на жаль, дитячі бібліотеки не комплектуються.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 10.05.2002 р. № 608 «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів», цю функцію мають виконувати Національна бібліотека України та Державна бібліотека України для дітей та юнацтва. На сайтах цих бібліотек як методичних центрів мережі дитячих та юнацьких бібліотек України варто подавати зведені відомості про надходження обов'язкових безкоштовних примірників профільних електронних видань, але поки що таких даних в електронних каталогах цих бібліотек немає [7].

Основними проблемами в галузі законодавчого забезпечення видання і поширення дитячої книги є такі: незадовільний рівень популяризації вітчизняної книги та пропаганди читання; декларативність окремої частини базових нормативних документів; практична відсутність обліку видавців мультимедіа та мультимедійних видань.

Наступним напрямом у розвитку дитячого читання є розроблення чіткої системи організаційно-методичних заходів підтримки та розвитку дитячого читання.

Аналіз діяльності вітчизняних дитячих та юнацьких бібліотек дає змогу стверджувати, що наразі основну частину їхніх заходів становить традиційна робота з організації книжкових свят, регіональних соціологічних досліджень, видавничо-методичної роботи. Визначальну роль у дослідженні дитячого читання відіграє Національна бібліотека України для дітей.

Особливе значення в підтримці дитячого читання в бібліотеках належить щорічному Всеукраїнському тижню дитячого читання (до 2008 р. – Всеукраїнському тижню дитячої та юнацької книги), головними організаторами якого є Міністерство культури та туризму України, Національна бібліотека України для дітей та голова творчого об'єднання дитячих письменників Київської організації Національної спілки письменників України, письменник, лауреат літературної премії ім. Лесі Українки А. Качан.

Ще одним визначним заходом з підтримки читання є Національний проєкт «Україна читає дітям», організаторами якого є НБУ для дітей, газета «Комсомольська правда в Україні» за підтримки Міністерства культури України. Координаторами заходу на всеукраїнському рівні є НБУ для дітей, у регіонах – обласні бібліотеки для дітей. Основними цілями проєкту є: відродження традицій читання в колі української родини; стимулювання зацікавленості, особливо дітей та молоді, у користуванні друкованою книгою як джерелом знань; заохочення молодого покоління до систематичного читання; створення позитивного образу книги як важливого чинника у формуванні молоді генерції українців, залучення до бібліотек нових читачів. Суть проєкту полягає в читанні творів відомими людьми – акторами, співаками, спортсменами, політиками, письменниками, видавцями, журналістами уривків з улюблених творів дітей; звичайно, значну допомогу в реалізації цього проєкту повинні здійснювати ЗМІ [6].

Незважаючи на те, що соціологи та бібліотекознавці констатують низький рівень читання серед дітей та молоді, держави світу продовжують вкладати кошти у побудову нових технологічно оснащених бібліотечних установ. Це свідчить про те, що бібліотечна справа продовжує бути одним з пріоритетних та перспективних напрямів розвитку держави.

Ще одним, на нашу думку, напрямом розвитку дитячого читання є технологічні комунікації, яким діти приділяють свій вільний час.

Поряд із традиційними заходами, до яких звертаються бібліотеки з метою залучення читачів до книги та читання, вони застосовують і великий спектр техніко-технологічних новацій. У першу чергу такі можливості впроваджують зарубіжні бібліотеки. Аналіз зарубіжного досвіду з підтримки дитячої книги, дитячих бібліотек та дитячого читання дає змогу виокремити два основні напрями розвитку технологічних проєктів: 1) техніко-технологічні заходи і послуги, що використовуються безпосередньо в будівлі дитячої (юнацької) бібліотеки; 2) техніко-технологічні можливості, які бібліотека пропонує за допомогою свого (чи спільного з іншими бібліотеками) веб-сайту [9].

Сьогодні ступінь залучення дітей до бібліотеки та читання напряму залежить від успішності ведення бібліотеками своїх онлайн-сторінок.

У своїх працях Н. Дзюба подає інформацію про електронні онлайн-ресурси дитячих бібліотек України, особливості формування комп'ютерної грамотності й інформаційної культури читачів. Ґрунтуючись на власному досвіді роботи, А. Бардашевська, Я. Бондаренко, О. Котова розглядають питання використання новітніх комп'ютерних технологій в окремих бібліотеках, зокрема розробки і практичного впровадження сайтів. Однак зазначені праці не повною мірою висвітлюють проблему формування веб-ресурсів дитячих бібліотек та не містять порівняльного аналізу їх комунікаційних можливостей щодо залучення користувачів до читання [1].

Сучасний стан українського сегмента інтернету дав змогу виявити 31 сайт дитячих та юнацьких бібліотек.

Важливим показником якості сайту бібліотеки є наявність пошукових серверів. Отримані статистичні дані свідчать про те, пошук інформації по сайту пропонують лише 53,6% сайтів бібліотек. Такі показники говорять про серйозні недоліки при розробленні більшості бібліотечних сайтів.

Невід'ємним сервісом сучасної бібліотеки є електронний каталог, але його містять сайти лише 50% бібліотек. На нашу думку, такий показник є незадовільним для бібліотек, які прагнуть залучити дітей до користування своїми ресурсами та послугами. Окрім того, електронні каталоги на сайтах бібліотек дуже відрізняються своїми можливостями. Деякі бібліотеки пропонують користувачам доступ до об'єднаного каталогу області (наприклад, Миколаївської), а інші ведуть «автономний»; певні сайти використовують простий пошук, а інші – розширений; каталоги різняться наданням користувачеві пошукових полів тощо [5, 11].

Рівень технологічного розвитку бібліотек можна зрозуміти, проаналізувавши розміщення на сайтах дані про інтернет-центри та медіа-теки бібліотечних установ. Інформацію про наявність у бібліотеці інтернет-центру містять сайти 82,1% бібліотек, медіа-теки – 71,4%. Такі статистичні дані засвідчують позитивну тенденцію медіатизації бібліотек України для дітей та юнацтва.

Позитивною характеристикою функціонування сайтів бібліотек є надання ними користувачам можливості скачувати видання бібліотеки з онлайн-сторінки. Послугу зі скачування видань бібліотеки містять сайти 82,1% бібліотек. Такий показник свідчить про доволі високий рівень дистанційного обслуговування користувачів, що сприяє формуванню позитивного іміджу бібліотеки

Одним із найпоширеніших сервісів дитячих бібліотек є віртуальні книжкові виставки. Послугу з перегляду віртуальних книжкових виставок містять сайти 89,3% бібліотек. Віртуальні книжкові виставки найчастіше становлять нові надходження до бібліотеки (фотографії обкладинок, бібліографічні записи та анотації); презентації видань-ювілярів; тематичні покази видань бібліотеки; а також фотографії реальних книжкових виставок, які відбулися чи відбудуться в бібліотеках.

Найважливішим сервісом сайту бібліотеки є діалог із читачами. Такий діалог можливий завдяки творчому спілкуванню між дитиною-користувачем та бібліотекарем, яке може і має відбуватися в інформаційному просторі, організованому бібліотекою [5]

Отже, однією з основних запорук ефективного залучення дітей до читання є рівень нормативно-правового забезпечення інформаційної сфери й зокрема середовища функціонування дитячої книги. Відповідно до цього варто звернути увагу на міжнародні

офіційні документи та закони України, покликані захищати права дітей на отримання інформації.

Система організаційно-методичних і техніко-технологічних заходів, спрямованих на підтримку й розвиток дитячого читання в соціокультурному просторі, має бути спрямована на об'єднання зусиль основних суб'єктів книжкового ринку щодо створення Національної електронної дитячої бібліотеки (НЕДБ), в основу діяльності якої покладено принципи зацікавленого співробітництва, онлайн-координації та кооперації, оперативного (зокрема віддаленого) обслуговування користувачів будь-яких дитячих, юнацьких та шкільних бібліотек, активного застосування сучасних мультимедійних ресурсів – освітніх інтернет-бібліотек, соціальних мереж тощо.

Література

1. Дзюба Н. Електронные ресурсы детских библиотек Украины и формирование информационной культуры читателей [Электронный ресурс] / Н. Дзюба, А. Кобзаренко // Світ дитячих бібліотек. – Режим доступу: http://www/chl/kyiv/ua/UKR/magazin/Svit_n15/10/htm.
2. Директивы по материалам легкого чтения [Электронный ресурс] / сост., ред. Б. Тронбаке; Международная ассоциация библиотечных ассоциаций и институтов. – Режим доступа: <http://ifla.gueneenslibrary.org/VII/s9/nd1/iflapr-60r/pdf>.
3. Конвенция о правах ребенка: принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20 ноября 1989 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www/un/org/russian/document/convents/childcon/htm>.
4. Лавневич Т. В. Дневник библиотекаря. Америка / Т. В. Лавневич // Школьная библиотека. – 2009. – №2. – С. 19–32.
5. Литвиненко О. О. Особливості видавничого асортименту мультимедійної дитячої продукції в Україні О. О. Литвиненко. – Вісн. кн. палати. – 2010 – №12. – С. 10.
6. Національний проект «Україна читає дітям» [Електронний ресурс] / Кіровоградська обласна бібліотека для дітей. – Режим доступу: <http://www/librarychl/kr/ua>.
7. Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів: постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2002 № 608 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=608-2002-%EF>.
8. Про схвалення Концепції Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 р.: розпорядження КМУ від 30.09.2009 р. № 1228-р Про схвалення Концепції Державної цільової програми популяризації вітчизняної книговидавничої продукції на 2009–2012 роки: розпорядження КМУ від 28.05.2008 № 772-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua>.
9. Про схвалення Концепції Державної цільової програми популяризації вітчизняної книговидавничої продукції на 2009–2012 роки: розпорядження КМУ від 28.05.2008 № 772-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://profy/nplu/org/file/official/d_popul/htm.
10. ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesco.org>.